

John Grahl\*

# De Britse alternatieve strategie en West-Europa\*\*

Ofer ruimte is voor een nationale economische strategie, een nationaal antwoord op de wereldcrisis, blijkt in Engeland een bijzonder moeilijke vraag. Twintig jaar lang heeft de Britse discussie over economische politiek zich gekoncentreerd op de nationale concurrentiepositie en de specifieke zwakke plekken van de Britse economie. Tijdens het grootste deel van deze periode was de aandacht gericht op het overbruggen van de kloof tussen Engeland en andere landen, om de Britse economie op het algemene niveau van Noordwest-Europa te brengen.

Deze eenzijdige benadering maakt langzamerhand plaats voor andere ideeën, naarmate het bredere verband van de aanhoudende recessie van vandaag wordt ingezien. Men ziet dat bijvoorbeeld in West-Duitsland en Frankrijk de werkloosheid bijna even hoog is als in Engeland en dat dit gemeenschappelijke probleem de verschillen tussen Engeland en de beide andere landen overschaduwet.

Het gehele Britse politieke krachtenveld heeft moeite gehad zich aan te passen aan de internationale schaal waarop de huidige crisis zich openbaart. De radikaal-rechtse strategie van de *regering-Thatcher* maakt sinds 1979 de verbetering van de concurrentiepositie tot centraal doel. Maar er zijn ministers die beginnen te begrijpen dat een succesvolle strijd om Englands relatieve positie te herstellen de nijpende problemen van werkloosheid en stagnatie zeer waarschijnlijk niet op zullen lossen.

De wereldwijde schaal van de crisis en de snelheid waarmee puur nationale benaderingen achterhaald raken werpen ook voor links en de arbeidersbeweging vragen op. Er is een wijde kloof ontstaan tussen de mondiale problemen en de strikt nationale remedies die naar voren zijn gebracht.

De nu volgende discussiebijdrage houdt zich met één aspect van dit dilemma bezig: de door de Britse arbeidersbeweging gestelde eis tot

---

\* Docent aan het Queen Mary College, University of London.

\*\* Uitgewerkte versie van een inleiding, gehouden op het symposium over *internationale restricties aan een nationaal stimuleringsbeleid* (mei

1983, *TPE* i.s.m. de subfakulteit der algemene politieke en sociale wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Vertaling: Marius van de Westeringh.

terugtrekking uit de Europese Gemeenschap (EG), een eis die de arbeidersbeweging stelde in samenhang met haar Alternatieve Economische Strategie (AES).

### *De Alternatieve Economische Strategie*

In de afgelopen jaren is de AES door grote delen van de arbeidersbeweging die zich met economische politiek bezighielden geaccepteerd als basismodel.<sup>1</sup> De Labour Party, de vakcentrale TUC en afzonderlijke vakbonden hebben zich alle tot de AES bekend, ofschoon sommige Labour-leiders er weinig enthousiasme voor konden opbrengen. Hierbij moet overigens worden opgemerkt dat de AES oorspronkelijk geen alternatief voor de huidige politiek van de conservatieven was, maar een reactie op de deflatoire maatregelen die Labour-regeringen hadden genomen. De strategie heeft dus een lange geschiedenis, die teruggaat tot de tijd dat de specifieke Britse zwakke plekken als belangrijkste probleem werden gezien.

Er bestaan vele versies van de AES – een onvermijdelijkheid gezien de gedecentraliseerde structuur van de Britse arbeidersbeweging.

Niettemin zijn er twee elementen die een centrale rol spelen in alle versies en die zijn te vinden onder de woorden *beheerste expansie*. Daarmee wordt een algemene expansie van de economie binnen een gekontroleerd raamwerk bedoeld.

De economische expansie zou moeten worden teweeggebracht door reflatie: een sterke vergroting van de totale vraag. Er heeft nooit een duidelijke consensus bestaan over de prioriteiten van deze stimulering, over de verhouding tussen kollektieve en partikuliere bestedingen of tussen consumptie en investeringen. Wèl is duidelijk dat vergroting van de *binnenlandse* vraag beoogd wordt; zowel de slechte concurrentiepositie van Engeland als de wereldrecessie worden gezien als vrijwel onoverkomelijke barrières voor economische groei op basis van exporten of voor welke belangrijke vergroting van de produktie voor buitenlandse markten dan ook.

Over de vormen van beheersing die nodig zouden zijn om de reflatie te laten werken bestaat zelfs nog minder overeenstemming. Hoe te voorkomen dat reflatie simpelweg in inflatie omslaat, hoe speculatie tegen te gaan en hoe de betalingsbalans te beschermen – dat zijn vragen waarover men het niet eens kan worden. Links pleit voor een breed spectrum van controle over de partikuliere ondernemingen en de financiële sektor, om zo reflatie te combineren met een grote verschuiving in de economische machtsverhoudingen, of zelfs de weg

---

1. Voor een goed inzicht in de AES zie CSE London Working Group, *The Alternative Economic Strategy: A Labour Movement Response to the Economic Crisis*, CSE Books and

Labour Coordinating Committee, Londen 1980 of Sam Aaronovitch, *The road from Thatcherism: the Alternative Economic Strategy*, Lawrence en Wishart, Londen 1981.

naar omvorming tot een socialistische planeconomie te openen. Wat bescheidener versies van de strategie — door de vakbonden naar voren gebracht — eisen slechts een beperkt bereik van de beheersingsmaatregelen. Maar zij zien de strategie tegelijkertijd als een middel om nieuwe druk op werkgevers uit te oefenen en zodoende de positie van de werknemers te versterken.<sup>2</sup> Van het begin af aan is men het er niet over eens geweest of de AES enigerlei vorm van geleide loonpolitiek moest inhouden. Alle versies van de strategie hielden daarentegen zonder voorbehoud vast aan de noodzaak van effectieve controles op buitenlandse economische betrekkingen en wel in het bijzonder op importen en buitenlandse investeringen.

Juist deze nadruk op reflatie van de binnenlandse markt en op importbeperkingen maakt dat men de AES vaak als onverenigbaar beschouwt met een continuering van het Britse EG-lidmaatschap. Uitvoering van de AES werd wel uitgesloten geacht zolang 'onze handen zijn gebonden' aan het Verdrag van Rome en EG-regels. De AES stelde de uittrekking van Engeland derhalve als eerste stap voor. Alleen wanneer de leiding over de economische politiek uit de handen van Brussel is teruggenomen, zo wordt wel gesteld, kan een radicale verandering van de economie worden doorgevoerd.

### *De Europese Gemeenschap en de arbeidersbeweging*

De Britse arbeidersbeweging was al tegen de EG gekant nog vóór Englands toetreding in 1973. Deze oppositie bestaat dus al langer dan de AES, ofschoon deze laatste als rechtvaardiging zou kunnen worden aangevoerd. De formulering van de strategie veranderde niets aan het feit dat de oppositie tegen de EG zonder uitzondering beargumenteerd werd vanuit de nationale belangen. Men beriep zich op nationale belangen die slecht gediend zouden zijn met een EG-lidmaatschap en op de nationale soevereiniteit die zou verminderen door de supra-nationale status van de Europese wetten. Er bestond in Engeland geen equivalent van de diepgaande kritiek die de Noor *Johan Galtung* vanuit een internationaal perspectief op de Gemeenschap heeft geleverd.<sup>3</sup> Zowel de 'pro-Europeanen' als de 'anti-Europeanen' betrokken in hun kritiek vrijwel uitsluitend het effect dat het lidmaatschap op Groot-Brittannië had.

Veel van deze nationalistische argumenten, te berde gebracht door de arbeidersbeweging, waren goed gefundeerd. Er bestaat weinig twijfel over dat het EG-lidmaatschap lasten op de schouders van het Britse

---

2. Zie voor de zeer vergaande standpunten m.b.t. dit onderwerp het rapport van de TUC-Labour Party Liaison Committee, *Economic Planning and Industrial Democracy: the framework for full employment*,

Labour Party-TUC, Londen 1982.  
3. Johan Galtung, *The European Community: A Superpower in the Making*, George Allen and Unwin, Londen 1973.

volk heeft gelegd, waartegen in ieder geval tot nog toe eventuele voordelen in het geheel niet opwegen. Het meest in 't oog lopend zijn de kosten die uit de gemeenschappelijke landbouwpolitiek en de EG-begroting voortvloeien, maar waarschijnlijk zijn de gevolgen van de verhevigde Europese concurrentie nog schadelijker voor de Britse industrie. Overigens kan zelfs dit effect de veelvuldig in de arbeidersbeweging opduikende spookverhalen dat de EG de oorzaak is van de Britse problemen — in plaats van alleen maar een faktor die de zaak verergerd — niet rechtvaardigen. Alle historisch bewijsmateriaal wijst op het tegendeel.

In deze nationale oppositie tegen de EG scholen echter ook zwakke plekken en zelfs gevaren. De tegenstanders hanteerden een zeer dubieuze opvatting van nationale soevereiniteit. De EG-instituties werden niet zozeer als ondemokratisch verworpen, maar als *on-Engels*. Impliciet werd daarmee een lans gebroken voor het Britse parlement en de democratische potenties daarvan. Het gevaar van het aanmoedigen van nationalistische en parlementaire waandenkbeelden in Engeland werd door de gebeurtenissen van 1982 aangetoond, toen het parlement — vrijwel unaniem — de aanval opende op dat punt van de 'soevereiniteit'.<sup>4</sup>

Alle discussies over politieke soevereiniteit gaven ook de ruimte voor een gevoelsmatige veronachtzaming van de economische integratie van de Westeuropese landen. De Britse handel bijvoorbeeld heeft zich sinds 1960 in toenemende mate op West-Europa en de EG in het bijzonder gericht. De financiële integratie en de transnationale produktie vertonen dezelfde tendens. Deze ontwikkeling — die in hoog tempo doorgaat — beperkt zonder twijfel het werkelijke bereik van een nationale politiek, ongeacht de kwestie van de politieke soevereiniteit. Dit heeft geresulteerd in een groeiende kloof tussen de woorden en de ideeën van de arbeidersbeweging. Retorisch werd een radicale breuk met de EG voorgestaan; wat nuchterder dokumenten spraken van een geleidelijke terugtrekking die zich over een aantal jaren zou moeten uitstrekken om de bestaande buitenlandse contacten zo min mogelijk te verstoren.<sup>5</sup>

In feite was door het integratieproces in West-Europa het karakter van de Engelse economie aan het veranderen. Het puur nationale standpunt

---

4. Voor de rol van het parlement tijdens de Falklandkrisis, zie Anthony Barnett, *Iron Britannia*, speciale uitgave van de *New Left Review* no 134, juli-aug. 1982.

5. Het perspectief van een langzaam en vriendschappelijk afscheid van de EG was niet te rijmen met een spoedige reflatie die alleen te bereiken

viel via snelle invoering van zeer effectieve importbeperkingen. Daarom moest de Labour Party in haar verkiezingsmanifest van 1983, *New Hope For Britain*, in haar verlangen naar een soepele uitreding haar pleidooi voor expansie aanzienlijk afzwakken.

van de arbeidersbeweging spitte zich alleen toe op de negatieve kant van de nieuwe verhoudingen, de spanningen die deze veroorzaakten in de nationale politiek. Spanningen waarvan gehoopt werd dat ze uit de weg geruimd konden worden. Er was een vrijwel compleet gebrek aan discussie over de positieve kanten van de nauwer wordende Europese contacten, over de nieuwe mogelijkheden voor samenwerking die daaruit konden voortvloeien. Een realistische beoordeling van deze beide aspecten vereiste evenwel een totaalbeeld van de Westeuropese ontwikkeling. Het beperkte terrein van binnenlandse aangelegenheden waarop het strategisch denken van de beweging zich bewoog, stond een bredere discussie in de weg.

### *Meningsverschil en debat*

Het officiële beleid van oppositie tegen de EG is door de arbeidersbeweging of links nooit unaniem ondersteund. Het debat hierover kwam echter maar langzaam op gang. Gedeeltelijk lag dat aan de traagheid van de beweging, voor een ander deel aan het ongelukkige feit dat het EG-lidmaatschap door de linkervleugel tot inzet was gemaakt van een campagne om de leiders van Labour ertoe te bewegen zich meer aan de officiële beslissingen van partijcongressen te houden. De oppositie tegen de EG werd daardoor volkomen onnodig tot toetssteen gemaakt om iemands democratisch loyaliteitsgehalte ten opzichte van de beweging aan af te meten.

Verscheidene socialistenvonden argumenten tegen de EG nooit geaccepteerd. Een belangrijk voorbeeld was de theoretikus Tom Nairn wiens stellingname samenhangt met zijn diep gewortelde wantrouwen tegen de Britse staat.<sup>6</sup> De eminente socialistische schrijver Raymond Williams nam een vergelijkbare positie in. In het algemeen waren het de socialistische intellectuelen die het meest twijfelden aan het anti-EG-standpunt. De meest uitgewerkte bijdrage aan de AES, geschreven door leden van de *Conference of Socialist Economists*, vermeed opzettelijk een standpunt voor of tegen het Britse lidmaatschap.<sup>7</sup> De afgelopen twee jaar heeft zich een belangrijke verschuiving in de gedachtenvorming over Europese kwesties voorgedaan. Terwijl de TUC nog steeds formeel de Britse terugtrekking eist is het vooral deze vakcentrale die in de praktijk het tegendeel schijnt na te streven. Dit geldt in ieder geval voor de top en het middenkader, als men ten minste mag afgaan op een recente TUC-publicatie.<sup>8</sup> Daarin wordt benadrukt dat het een 'legalistische' zienswijze zou zijn om de EG-regels te beschouwen als onneembaar obstakel voor een interventionistische

---

6. Zie Tom Nairn, *The Left Against Europe?*, speciale uitgave van de *New Left Review* no 75, sept.-okt. 1972. Zie ook het achtste hoofdstuk van Nairn's *The Break-up of Britain*, New Left Books, Londen

1977.

7. Zie CSE London Group, *The AES*, a.w., 112-116.

8. The Battle for Jobs, *Economic Review*, TUC, 1983.

werkgelegenheids- en industriepolitiek. De TUC-publikatie beoordeelt bestaande EG-interventies ten aanzien van regionale en werkgelegenheidsaangelegenheden positief en zou ze graag verder uitgebreid willen zien. Tot op zekere hoogte heeft deze ommekeer een subjectieve basis; de TUC-top vindt de atmosfeer in Brussel op dit moment vanzelfsprekend plezieriger dan die in Whitehall. Maar de verandering zit ook in de objectieve economische en politieke analyse.

Andere bewijzen voor deze veranderingen zijn te vinden in de herwaardering binnen de *Cambridge Economic Policy Group*, die altijd een sterke invloed op de beleidsvorming binnen de arbeidersbeweging heeft gehad. In een artikel stellen twee leden van deze groep, Terry Ward en Francis Cripps: "Ons komen de Britse economische problemen nog afschrikwekkender voor dan ze een paar jaar geleden al waren (...). Gegeven dat Groot-Brittannië zo sterk in de internationale handel en geldmarkten is geïntegreerd en dat geheel West-Europa in de greep van een vergelijkbare recessie verkeert, lijkt een internationale aanpak steeds onontbeerlijker, wil Engeland een redelijke kans hebben zijn industriële basis te herscheppen. Meer in het bijzonder — of Engeland de EG nu wel of niet verlaat — is het eerste waartoe men in het buitenlandse beleid zou moeten komen, een gezamenlijke aanpak samen met de Franse regering op het punt van Europese reflatie en industriële planning".<sup>9</sup>

De linkse tijdschriften waarin gediskussieerd wordt hechten sinds kort meer belang aan economische en politieke betrekkingen met West-Europa. In 1982 publiceerde de *Socialist Economic Review* een krachtig artikel van John Palmer, EG-korrespondent van de *Guardian* en van oudsher al een socialistische opponent van de anti-EG-stroming.<sup>10</sup> In een artikel in de *New Socialist* schetste Eric Heffer, Labour-woordvoerder op het terrein van Europa, een algemeen perspectief van socialistische samenwerking binnen Europa.<sup>11</sup> Bob Rowthorn en ik hebben betoogd dat zo'n perspectief een radicale verandering van de huidige politieke strategieën inhoudt.<sup>12</sup> Rowthorn deed dat nog 'ns uitgebreider in *Marxism Today*,<sup>13</sup> waar hij de volgende voorstelling van het linkse beeld van buitenlandse

---

9. Dit artikel verscheen in de *Guardian* in maart of april 1982. Voor de analyse van de EG door de Group, zie *The European Community; problems and prospects*, verschenen als vol. 7 nr 2 van de *Cambridge Economic Policy Review* in december 1981.  
10. John Palmer, *The European Community — An Overview*, *Socialist Economic Review*, 1982. Palmer heeft ook meegediskussieerd over de Europese politiek van Labour in

*International Affairs*, 1982.

11. Eric Heffer, *Socialist Europe*, *New Socialist* 3, jan.-febr. 1982.

12. John Grahl en Bob Rowthorn, *Europe or Bust*, *New Socialist* 5, mei-juni 1982.

13. Bob Rowthorn, *Britain and Western Europe*, *Marxism Today*, mei 1982.

betekkingen gaf. Dat beeld berust volgens hem op "een bizarre combinatie van imperiale nostalgie en revolutionaire romantiek; het verdient alleen serieus genomen te worden omdat het of in de ene of in de andere gedaante veel van het geschrevene over de alternatieve strategie beïnvloedt".

In de *New Socialist* werd ook nog een artikel van Stuart Holland gepubliceerd waar in kort bestek het *IPSE-rapport* werd weergegeven, dat verderop in dit artikel uitgebreider aan de orde zal komen.<sup>14</sup> De meeste discussiebijdragen accepteerden de hoofdlijn van de AES maar probeerden er een Westeuropese dimensie aan te geven. In de algemene verkiezingen van juni 1983 echter leden de AES *zowel als* de oppositie tegen de EG een zware nederlaag.

### *De EG en de verkiezingen*

De verpletterende nederlaag van Labour in de verkiezingen van 1983 leidt nu al tot veranderingen in de benadering van Labour tegenover de EG. *Neil Kinnock* bijvoorbeeld, de nieuwe leider van Labour, ziet de Britse terugtrekking nog slechts als 'laatste redmiddel'.

Er moet overigens worden opgemerkt dat de verkiezingen in het geheel geen onverdeelde steun voor de neo-liberale strategie van Thatcher inhielden. Het aantal stemmen op de konservatieven daalde, maar het Britse kiesstelsel verhinderde dat dit in parlamentszetels tot uitdrukking kwam. Tegelijkertijd verloor Labour echter een zeer groot aantal kiezers en bestond er een wijdverbreide scepsis over de economische politiek die Labour voorstond. De groeperingen van het centrum, de *Alliance of Liberals* en de sociaal-demokraten, deden het bijzonder goed en behaalden vrijwel evenveel stemmen als Labour. Hoewel er veel kritiek op de *Alliance* is geweest vanwege de vaagheid van haar politiek, hadden de erin deelnemende partijen zich wél zeer duidelijk aan de EG-deelname verbonden. De liberalen zijn al 25 jaar het meest 'Europees' terwijl de nieuwe Sociaal-Demokratische Partij zich onderscheidde door haar lijstaanvoerder Roy Jenkins, oud-voorzitter van de Europese Commissie.

In het referendum van 1975 werd de Britse ondertekening van het Verdrag van Rome gesteund door een meerderheid van rond de 65%. De algemene verkiezingen van 1983 vertoonden zelfs een nog grotere oppositie tegen een terugtrekkingsbeleid: meer dan 70% van de stemmen werd op duidelijke pro-EG-partijen uitgebracht. Deze uitkomst brengt helderheid in de situatie – zo niet voor de vakbonden dan toch in ieder geval al voor Labour. De kwestie is niet langer *of* de houding van Labour ten opzichte van West-Europa moet veranderen, maar vooral *hoe*.

---

14. Stuart Holland, Strategy for Europe, *New Socialist* 8, nov.-dec.

### *Het IPSE-rapport*

De belangrijkste recente ontwikkeling in de linkse beoordeling van West-Europa was het boek *Out of Crisis*.<sup>15</sup> Dit was een rapport van het *Forum for International Political and Social Economy* (het IPSE-forum) waarin vertegenwoordigers van praktisch alle Westeuropese arbeidersbewegingen zitting hadden, voornamelijk parlementsleden van socialistische en sociaal-demokratische partijen maar ook academici en onderzoekers. Uit de soms gescheiden presentatie van de bijdragen blijkt een afwezigheid van volledige unanimititeit — nauwelijks verrassend in een gezelschap afkomstig uit een twaalfal verschillende landen. In de redactie van het geheel valt echter sterk de hand van *Stuart Holland* te herkennen, een Engels parlements lid en specialist op het gebied van Europese zaken.<sup>16</sup> Francis Cripps van de *Cambridge Economic Policy Group* behoorde ook tot het forum en de berekeningen in het rapport lijken vrij zwaar op het werk van de Cambridge Group te steunen.<sup>17</sup>

Het lijkt daarom redelijk het rapport te zien als een weerspiegeling van de verandering van de Britse discussies over het economisch beleid. Zo beschouwd lijkt het rapport een aanzienlijke vooruitgang ten opzichte van de voorgaande posities, waar het een concrete discussiemogelijkheid over West-Europa biedt en zoekt naar aanknopingspunten voor overeenstemming met politieke krachten in andere Europese landen. Dit is een tamelijk nieuwe en zeer welkome ontwikkeling in de Britse politieke cultuur.

Toch zijn de belangrijkste voorstellen van het rapport niet overtuigend. Er worden drie centrale thema's voor een Europees herstelprogramma naar voren gebracht: reflatie, herstructurering en herverdeling. Van deze drie wordt de makro-economische *reflatie* het sterkst benadrukt als oplossing voor de werkloosheid, net zoals de deflatoire politiek "bewust wordt aangewezen" als de belangrijkste oorzaak van de werkloosheid.

Herstructurering en herverdeling hebben als thema een duidelijk ondergeschikte positie. Zij worden gewaardeerd om de rol die ze kunnen spelen in het verminderen van de weerstand tegen reflatie, maar niet als onmiddellijke bijdragen aan het herstel van de economische ontwikkeling. Zo worden energiebesparende maatregelen en importbeperkingen naar voren geschoven die louter ertoe dienen de reflatie langer te kunnen volhouden — een uiterst beperkte kijk op structurele problemen. Er is wel een deel over aanmoediging van kleinschalige produktiecoöperaties — dat valt ook onder de rubriek

---

15. Stuart Holland (red.), *Out of Crisis. A Project for European Recovery*, Spokesman, Nottingham 1983.

16. Zie bijvoorbeeld Stuart Holland,

*Uncommon Market*, Macmillan, Londen 1980.

17. CEPG, *European Community: problems and prospects*.



herstructurering – maar dat lijkt weinig met de rest van het rapport te maken te hebben. Analoog hieraan wordt herverdeling nauwelijks verdedigd in termen van sociale rechtvaardigheid, maar omdat de overdracht van koopkracht van hoge naar lage inkomens een extra stimulans voor verhoging van de totale vraag zal betekenen.

### *Het conservatieve van reflatie*

Vanuit Brits standpunt gezien geeft het IPSE-rapport de indruk een inadekwate aanpak te zijn van een zeer diepgeworteld probleem. Zoals John Palmer opmerkte kunnen de voorstellen uit het rapport beschouwd worden als een projectie van de AES op internationale schaal, maar het is twijfelachtig of dat werkelijk mogelijk is.<sup>18</sup> De AES was uitgedacht en ontwikkeld als een zuiver nationale strategie; de politieke en economische logika ervan was gericht op de plaats van Groot-Brittannië op de wereldmarkt. Zoiets kan niet simpelweg opnieuw worden gepresenteerd als een Westeuropese strategie zonder dat dat ten koste gaat van consistentie en politieke identiteit.

De AES ging ervan uit dat Engeland zijn internationale banden op zijn minst tijdelijk lossen zou kunnen maken; de prijs daarvoor zou het volk graag willen betalen, in ruil voor grotere autonomie. (Een vroeg en invloedrijk pamflet uit de tijd dat de AES geformuleerd werd, sprak veelbetekenend van "het verbreken van de ketenen".<sup>19</sup>) Nu de prijs onoverkomelijk hoog begint te lijken en het volk in toenemende mate de bereidheid verliest om deze te betalen, moet de hele strategie herzien worden. Ze kan niet eenvoudig in een Westeuropese strategie vertaald worden zonder daarmee in lijnrechte tegenspraak te komen met haar eigen basisveronderstellingen.

Zo kan men bijvoorbeeld geen verwachtingen koesteren ten aanzien van een reflatie die voor geheel West-Europa zou moeten opgaan zonder een utopisch politiek optimisme. Aan de andere kant zijn de brokstukken van de strategie die praktische onderhandelingen zouden overleven absoluut inadekwaat om de economische crisis te lijf te gaan. Het IPSE-rapport verwijst naar de socialistische regeringen van Frankrijk, Zweden, Oostenrijk, Griekenland en Spanje. Deze kunnen elkaar zeker belangrijke politieke steun geven, maar het is moeilijk voor te stellen dat zij de speerpunt van een effectieve coalitie zouden kunnen vormen (als we bijvoorbeeld de huidige spanning tussen Frankrijk en Spanje rond de toetreding van de laatste tot de EG in aanmerking nemen).

---

18. John Palmer, bespreking van Holland, *Strategy for Europe*, *New Socialist* 7, jan.-febr. 1983.

19. Cambridge Political Economy Group, *Britain's Economic Crisis*, Spokesman Pamphlet 44, Notting-

ham 1974. Voor een latere en meer genuanceerde bijdrage, zie Paul Levine, *Import Controls – on the Left's terms*, *Marxism Today*, dec. 1980.

Het IPSE-rapport is dus niet in staat de kontradiktie op te lossen tussen een grootscheeps deflatiebeleid in Engeland en de tendens van internationalisatie van de Britse produktieverhoudingen. Het overbruggen van die tegenstelling lijkt steeds onmogelijker te worden omdat een gezamenlijke Westeuropese deflatie — zelfs al werd deze door *alle* landen uitgevoerd — tot onoverkomelijke financiële moeilijkheden zou leiden. In het al eerder aangehaalde CEEG-rapport<sup>20</sup> wordt gewezen op de enorme betalingsbalanstekorten en -overschotten die *tussen* Westeuropese landen zouden ontstaan bij een gemeenschappelijke expansie. West-Duitsland zou een overschot krijgen en landen als Italië een tekort. Dit zou alleen voorkomen kunnen worden door een verdeling van de koopkrachtverhoging die nu net niet de bedoeling is, waarbij namelijk West-Duitsland veel sneller zou groeien dan andere landen (nog afgezien van de grote sociale en economische problemen die een enorme uitbreiding van de Duitse industrie mee zou brengen). Landen met een veel lager inkomenspeil zouden hun groeivoet daarentegen moeten verminderen, om snel opkomende betalingsbalansproblemen te vermijden.

De kern van de zaak is evenwel dat de financiële beperkingen die gesteld zijn aan *internationale* deflatie alleen maar een uiting zijn van de grenzen aan deflatiepolitiek *als zodanig*. Keynesiaanse politiek in enge zin — fiskale en monetaire expansie — werkt niet in een economie met wijdverbreide en aanhoudende structurele onevenwichtigheden. Deze leiden tot financiële tekorten en overschotten, waarbij het in toenemende mate onmogelijk wordt via de weg van de particuliere financiële instellingen fondsen van de huishoudingen met overschotten over te hevelen naar die met tekorten. Onder dergelijke omstandigheden zal een keynesiaans beleid alleen als effect hebben dat het ondernemingen en instituties met tekorten *herfinanciert*. Dit kan een eenvoudige taak zijn als de onevenwichtigheden lokaal beperkt of van voorbijgaande aard zijn. Maar als de geherfinancierde instituties en bedrijven niet in staat zijn de dalende lijn om te buigen, begint de keynesiaanse expansie haar tol te eisen in de vorm van een hoge inflatie. Het beleid stelt de belangrijkste aanpassingsmechanismen van de kapitalistische economie buiten werking, die allemaal berusten op *financiële* druk. Deflatie zou dan in feite de structurele problemen van de economie wel eens kunnen versterken en zo zijn eigen effectiviteit ondermijnen.<sup>21</sup>

Deze redenering impliceert dat als de deflatiepolitiek in een structureel onevenwichtige economie wordt gebruikt, zij aangevuld moet worden

20. *European Community: problems and prospects*.

21. Zie M. Aglietta en A. Orléan, *La Violence de la Monnaie*, PUF 1982.

In dit boek wordt de VS als voorbeeld gebruikt, maar de inflatietheorie is algemener toepasbaar.

met andere ingrepen om haar structurele effecten op te heffen. *Of* er moet een beleid binnen zeer strikte financiële grenzen ontwikkeld worden, *of* er moeten alternatieve aanpassingsmechanismen worden gebruikt om de verzwakking van de financiële druk door inflatie te compenseren. Helaas lijkt het 'structurele beleid' dat het IPSE-rapport voorstaat om dit dilemma te vermijden enigszins de ogen te sluiten voor deze problemen. Het propageert ongelimiteerde herfinanciering van tekorten om de deflatie te ondersteunen, maar er bestaan geen duidelijke middelen die garanderen, dat degenen die financieel te hulp worden geschoten zich zullen aanpassen binnen een bepaalde periode of op onderling consistente wijze. Kapitalistische beheersingsvormen worden op non-actief gesteld, niet vervangen.

Terugkijkend lijkt de zware nadruk van de AES op deflatie conservatief: zij faalt in het leggen van een verbinding met en in het voortbouwen op de huidige sociale ontwikkelingen. De internationalisatie van de Britse economie en toenemende integratie met West-Europa is nog het duidelijkste voorbeeld van een belangrijke trend die de AES met tegenzin heeft onderkend en waarvan ze de gevolgen slechts wil neutraliseren. In dit soort gevallen was het de achterliggende gedachte bij de AES *zo min mogelijk* aanpassingen uit te voeren — er is tot dusverre tenminste nog geen poging ondernomen om de strategie met deze ontwikkelingen in overeenstemming te brengen, om de ontwikkelingen te gebruiken om de strategie te ondersteunen en verder uit te bouwen.

De mislukking van de deflatiepoging onder Mitterrand in *Frankrijk* is de toetssteen om de Britse AES op zijn waarde te schatten.<sup>22</sup>

Aangezien men zich in Engeland moeilijk een politieke situatie kan voorstellen die voor links net zo gunstig is als die voor de Franse situatie in mei 1981 was, wordt het prestige van de AES in Engeland door deze mislukking al aangetast. Een van de interpretaties van het falende expansiebeleid is natuurlijk dat het alleen aan internationale beperkingen te wijten valt. Maar dit alibi wordt niet ondersteund door de latere ontwikkeling van het Franse beleid, dat niet een bescheidener programma binnen die internationale beperkingen poogde op te zetten, maar de oorspronkelijke inzet volledig omkeerde — bijvoorbeeld door een veel minder 'nationaal' technologiebeleid te ontwikkelen, veeleer met de Amerikaanse multinationals dan ertegenin. Er zijn sterke aanwijzingen dat de Franse problemen niet alleen door het buitenland veroorzaakt werden. Niet één van de beleidsinstrumenten had het gewenste effect, noch op de exportsector, noch op de binnenlandse economie; de investeringen daalden pijlsnel en de

---

22. Zie D. Cobham, *French Macro-Economic policy under President*

Mitterrand. *An Assessment, National Westminster Bank Review*, febr. 1984.

inflatie steeg net zo hard. Onder andere deze factoren maakten speculatie tegen de franc tot een weddenschap zonder kans op verlies. De succesvolle planning van de Franse economie van twintig jaar geleden beruiste op een nauwe parallel tussen staatsinterventie en spontane sociale ontwikkelingen, met name verstedelijking en industriële groei. Dit succes kan niet herhaald worden op basis van een voluntaristische poging om veranderende productie- en consumptiepatronen te trotseren.<sup>23</sup>

Een soortgelijk voluntarisme kenmerkte de Britse AES en kwam tot uitdrukking in een groeiend vertrouwen in beheersingsmogelijkheden. Die zouden meer nodig zijn om de bij-effecten van de reflatie te neutraliseren dan om structurele veranderingen tot stand te brengen. Toen de verkiezingen naderden omvatte de AES inmiddels een enorme hoeveelheid nieuwe vormen van regulering, die een minimum aan feitelijke hervormingen mogelijk moesten maken. De strategie had haar binding met maatschappelijke ontwikkelingen verloren en zocht slechts naar mogelijkheden de effecten daarvan te onderdrukken. De Britse arbeidersbeweging heeft zich in de periode 1945-'70 verbonden aan de beheersing van de effectieve vraag als economisch sleutelinstrument. Toen het met de groei gedaan scheen te zijn, probeerde de AES in haar eerste versies de minimumvoorwaarden voor hernieuwde vooruitgang te specificeren door het zwaard van de vraag opnieuw te scherpen. Dit gebeurde natuurlijk op een moment dat de omvang van de economische crisis nog niet volledig onderkend werd.

Aangezien een hoog peil van de bestedingen – tegen de prijs van inflatie – gebruikt kan worden om door structurele onevenwichtigheden veroorzaakte moeilijkheden op te heffen, kan de centrale plaats die reflatie in de AES inneemt beschouwd worden als conservatief zowel naar doel als naar middelen. Het bekende economisch instrumentarium moest gebruikt worden ofschoon, of misschien zelfs omdat, het weinig invloed had op de structurele wortels van de crisis. Alle noodzakelijke herstructurering zou pijnloos bewerkstelligd kunnen worden door verdere uitbreiding van het krediet aan de economische subjecten, zelfs al werd het steeds duidelijker dat zo'n herstructurering door de schuldenaren zelf, binnen het bestaande kader van de industrie en de economische instituties, niet in staat zou zijn om de onevenwichtigheden op te heffen.<sup>24</sup> De arbeidersbeweging liet hiermee zien dat zij opgesloten zat in het perspectief van de voorgaande lange periode van accumulatie en niet bereid was na te denken over de krachten die daar een eind aan hadden gemaakt. De

---

23. Voor een recente kijk op de Franse planning door Brits links, zie Saul Estrin en Peter Holmes, *French*

*Planning in Theory and Practice*, Allen and Unwin, Londen 1983.  
24. Zie Aglietta en Orléan, a.w.

onwil om de Europese dimensie van de beleidsproblemen te erkennen was slechts symptomatisch voor een verdergaand konservatisme wat zichzelf in stand hield door beheersingsinstrumenten uit te denken die alle divergenties tussen een onveranderd programma en een snel veranderende kontekst zouden moeten verbergen.

Hele batterijen van steeds zwaardere en meer omvattende beheersing konden de kloof tussen de AES en het gangbare denken niet overbruggen. In het verleden was het socialistisch denken in overeenstemming met belangrijke sociale ontwikkelingen zoals verstedelijking, industriële concentratie of de stijgende scholingsgraad. Een creatief begrip van dergelijke ontwikkelingen verleende het socialistisch denken zijn relevantie en maakt het mogelijk snel op maatschappelijke veranderingen te reageren en deze misschien zelfs voor te zijn. De rigide en abstracte presentatie van de alternatieve strategie liet zien dat de Britse arbeidersbeweging wat van dit vermogen om maatschappelijke trends aan te voelen had verloren. Een dogmatische en geïsoleerde anti-EG-positie was van dit falen maar één aspekt.

### **Konklusies**

Hierboven is geopperd dat fundamentele veranderingen nodig zijn in de formulering van een linkse strategie in Groot-Brittannië. Deze veranderingen zouden in feite een breuk met de oorspronkelijke AES betekenen. Vooral de formule van 'beheerste expansie' is niet meer bruikbaar, aangezien deze voor ieder die sceptisch staat tegenover vraaguitbreiding als centraal beleidsinstrument, korte-termijntaken en beleidsdoelen op wat langere termijn op een niet overtuigende manier aan elkaar koppelt.

Grote veranderingen, hoewel heel intuïtief en ad hoc, zijn al in de arbeidersbeweging te onderscheiden<sup>25</sup> en het grootste probleem is nu niet meer hoe de beweging te overtuigen van de noodzaak van een nieuw beleid, maar te voorkomen dat het 'nieuwe realisme' een simpele opportunistische aanpassing aan de huidige politieke druk wordt.<sup>26</sup> Hier kan men de drie thema's van het IPSE-rapport – reflatie, herstructurering en herverdeling – gebruiken, daar deze termen de belangrijkste elementen van een linkse strategie inderdaad lijken te dekken. Niettemin moeten deze thema's op een andere

---

25. Juist de relatie met West-Europa en de EG wordt door de nieuwe Labour-leider N. Kinnock behandeld in: *New Deal for Europe*, *New Socialist* 16, maart-april 1984. Hij dringt hierin echter nog steeds aan op fiskale expansie als centraal instrument in de economische samenwerking.

26. Hierom was het debat waarvoor

Eric Hobsbawm met *Labour's Lost Millions*, *Marxism Today*, oktober 1983 de aanzet gaf, van groot belang, aangezien het de huidige situatie in een theoretisch en historisch perspectief plaatste. Zie ook Hobsbawm, *Labour – Rump or Rebirth*, *Marxism Today*, maart 1984 en Raymond Williams, *Splits, pacts and coalitions*, *New Socialist*, maart-april 1984.

manier aan elkaar verbonden worden.

Om met het korte-termijnbeleid te beginnen: als men aan de mogelijkheid twijfelt dat de crisis snel via keynesiaanse expansie bedwongen kan worden, is het van groot belang een directe politiek te ontwikkelen ter bescherming van de laagste inkomens en eliminatie van de werkloosheid. Dit zou op zijn minst de voortgaande economische stagnatie en de ontwrichting door de verdere ondermijning van de vakbondsorganisatie, de arbeidsmoraal en de sociale solidariteit voorkomen. Maar als zulke defensieve maatregelen uitgevoerd worden zonder een door de vraag uitgelokte produktie-stijging zullen ze grotendeels moeten berusten op *herverdeling*, waaronder ook de herverdeling tussen werkende mensen zelf valt. Een dergelijk direkt beleid zou bijvoorbeeld ook het soort gegarandeerde werkgelegenheidskreatie kunnen omvatten zoals voorgesteld door Mike Rustin.<sup>27</sup> De maatregelen waarvoor deze pleit –waarbij de staat als een ‘werkgever in laatste instantie’ fungeert– werpt bijzonder moeilijke problemen op. Ten eerste is zo’n programma heel erg duur: links zou dit beslag op de middelen en de eruit voortvloeiende lasten voor de bevolking moeten verdedigen. Daarnaast zou dit soort werkgelegenheid een zeer effectieve vloer onder lonen en arbeidsvoorwaarden in de particuliere sektor leggen: de weerstand van werkgevers die lage lonen betalen hiertegen zou wel eens groot kunnen zijn. Misschien is het moeilijkste nog wel dat de toegenomen doorzichtigheid van de inkomensverdeling bepaalde krachten binnen de arbeidersbeweging in verlegenheid brengt; het zou noodzakelijk zijn met deze bezwaren open en eerlijk om te gaan. Aan de andere kant zou men –in tegenstelling tot recente uitspraken van de arbeidersbeweging– met een effectieve herverdeling het *principe* van solidariteit boven het *mechanisme* van reflatie stellen.<sup>28</sup>

24

Op langere termijn is *herstructurering* van groot belang als voorwaarde voor reflatie. Hier wordt geen voluntarische onderdrukking van economische onevenwichtigheden bedoeld zoals het IPSE-rapport te vaak impliceert, maar een werkelijke poging ze te korrigeren in overeenstemming met maatschappelijke behoeften en objectieve produktiemogelijkheden. Daarvoor moet nog veel werk verzet worden, maar één onderdeel van zo’n herstructurering kan bestaan uit overheidsinvesteringen in nieuwe industrieën, om de overheersing van particuliere ondernemingen op het punt van nieuwe tertiaire werk-

---

27. Mike Rustin, A Statutory Right to Work, *New Left Review* 137, jan.-febr. 1983.

28. Aangezien scepsis over reflatie soms gelijkgesteld wordt met ‘pessimisme’, moet misschien

opgemerkt worden dat Labour de laatste verkiezingen inging met de belofte om de werkloosheid tot ‘slechts’ één miljoen in 1988 terug te brengen. Dit lijkt niet erg optimistisch.

gelegenheid bij voorbaat te bemoeilijken.

Ten slotte blijft de Westeuropese arena belangrijk in deze strategieën. Relaties met West-Europa raken steeds meer verankerd in de Britse produktiestructuur. Wat voor elk land op korte termijn van groot politiek belang kan zijn is een gezamenlijke aanpak van de werkloosheid door de arbeidersbewegingen.

Maar Westeuropese samenwerking is ook noodzakelijk voor een herstel op langere termijn. Het kan zijn dat reflatoire strategieën niet gered kunnen worden door ze naar het Europese niveau te tillen, maar internationale samenwerking kan wel twee belangrijke taken vervullen. Om te beginnen kan de herstructurering aangepakt worden op het niveau waarop de bepaling van de produktiestructuren zich voltrekt; de samenwerking kan zo voorkomen dat het herstrukturingsbeleid afglijdt naar het niveau van elkaar bestrijdende nationale strategieën. Daarnaast kan een gezamenlijke Europese aanpak de financiële voorwaarden beïnvloeden (en misschien zelfs bepalen); een nationaal beleid is volledig onderworpen aan de wereldwijde monetaire krachten.

Reflatie blijft daarbij nog steeds een belangrijk aanvullend wapen, maar niet een manier om vervelende verdelingskeuzes of de manifeste noodzaak tot herstructurering te ontlopen. En de kansen op een volgehouden reflatie nemen toe als onevenwichtige economische structuren zouden worden overwonnen, wat alleen op Europees niveau kan worden bereikt.

Tot slot nog enige opmerkingen over de kwestie van de EG. Niets van wat hierboven beweerd moet worden opgevat als ondersteuning van de politiek van de EG, van de instituties daarvan of zelfs daarvan de EG op zich. Wat ik wil zeggen is dat geen enkele Britse politiek ten aanzien van de EG, of het nu hervorming of terugtrekking betreft, zin heeft als het startpunt niet een realistische beoordeling van de bestaande onderlinge afhankelijkheid is. Onderkenning van de nieuwe beperkingen en mogelijkheden die voortvloeien uit de Westeuropese integratie zal nodig zijn als men een aansprekender versie van het democratisch alternatief wil formuleren. Tegelijkertijd zal daardoor op concrete wijze — na een tamelijk twijfelachtige tussenliggende periode — de internationalistische traditie van de Britse arbeidersbeweging opnieuw bevestigd worden.

25

---

Eerder gepubliceerde bijdragen aan het TPE/UvA-symposium over stimuleringsbeleid waren:

Quynh Delaunay, *Kind van Marx en Thatcher: de Franse nationalisaties*. TPE 7/2

Wladimir Andreff, *Kun je je tegen multinationals beschermen?* met een kommentaar van Gerd Junne. TPE 7/2

Ludo Cuyvers en Frank Vandenbroucke, *Makro-stimulering en*

*internationale verweytheid. TPE 7/2*

Michel De Vroey, *De huidige crisis: diagnose en strategische perspectieven. TPE 7/2*

Recente bijdragen in TPE op het punt van alternatieve economische strategieën zijn: Jörg Glombowski, *Marx en Keynes: krisistheorie en 'alternatieve economische politiek'* (TPE 5/4) en de discussie rond het rapport *Economisch beleid uit de klem* in de nummers 4/3, 4/4 en 5/3.

Zie verder: Otto Holman en Koos Poot, *Europese monetaire integratie. Structuurpolitiek en bezuinigingsbeleid in Frankrijk. TPE 6/4*